

14. Яхшиликов Ж. Миллий гоё - тараққиёт стратегияси. – Тошкент: Фан, 2017.

O'ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLAR TADBIRKORLIGINI VA GENDER TENGLIGI MASALASI RIVOJINING IJTIMOIT-TARIXIY DINAMIKASI

Ganiyeva M.S.

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi,
malika1986_fsu@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimizda xotin-qizlar tadbirkorligining tashkil topishi va uning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi to'g'risida ijtimoiy-falsafiy va tadrijiy-tarixiy jihatdan ochib berishga harakat qilingan. Shuningdek bugungi globallashu va integratsiyalashuv sharoitida O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy, iqtisodiy hamda siyosiy sohalaridagi olib borilayotgan islohotlarda gender tengligi masalasi alohida ahamiyat kasb etadi, uning xotin-qizlar tadbirkorligiga ta'siri ham ilmiy-nazariy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: biznes, gender tengligi, ijtimoiy soha, tadbirkorlik, ayol tadbirkor, integratsiya, globallashuv, modernizatsiya, islohotlar, tavakkalchilik, innovatsiya.

Аннотация: В статье сделана попытка раскрыть социально-философский и социально-исторический аспект становления женского предпринимательства в нашей стране и его государственной поддержки. Также в современных условиях глобализации и интеграции в Узбекистане особое значение приобретает вопрос гендерного равенства в проводимых реформах социальной, экономической и политической сферах, научно-теоретически проанализировано его влияние на женское предпринимательство.

Ключевые слова: бизнес, гендерное равенство, социальная сфера, предпринимательство, женщина-предприниматель, интеграция, глобализация, модернизация, реформы, риск, инновация.

Annotation: The article tried to reveal the socio-philosophical and evolutionary-historical aspect of the formation of women's entrepreneurship in our country and its state support. The issue of gender equality is also of particular importance in the reforms carried out in Uzbekistan in the social, economic and political spheres in today's globalization and integration conditions, its impact on women's entrepreneurship is also scientifically-theoretically analyzed.

Key words: business, gender equality, social sphere, entrepreneurship, female entrepreneur, integration, globalization, modernization, reform, risk, innovation.

Jamiyat hayotining qay darajada kechishi, rivojlanish sari qo'yilayotgan qadamlar, qolaversa, istalgan harakatdan kutiladigan natijalar albatta ko'p jihatdan ijtimoiy munosabatlar bilan bevosita bog'liq. Aynan shu munosabatlar hayotimizning barcha jabhalari – mehnat faoliyati, oila, mahalla, o'qish, muloqot va boshqa turli jarayonlarni boshqarib keladi. So'nggi yillarda Prezidentimiz tomonidan xotin-qizlar masalalariga, ularning turmush sharoitlarini yaxshilash,

maishiy hayotdagi muammolarini hal qilish, iqtidori va imkoniyatlarini ko'rsatish uchun qulay sharoit yaratilmoqda. Oilada, jamiyatda, ayniqsa, xotin-qizlarning ijtimoiy hayotdagi faolligini oshirishga alohida e'tibor qaratilayotgani natijasida ijtimoiy munosabatlarda ham, qonunchilikda ham katta o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 7 martdagi "Xotin-qizlarning mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi [6] qarori ushbu yo'nalishda tub burilish yasadi. Mazkur qarorda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquqlar hamda tazyiq va zo'ravonliklardan himoya qilish yuzasidan yangi qonunlar ishlab chiqilishi muhim vazifa sifatida belgilangan edi. Belgilangan qonunlarning ishlab chiqilib, muhokama etilib, ma'qullangani qaror ijrosining ta'minlanganini ko'rsatadi.

Oliy Majlis Senatining yigirma birinchi yalpi majlisida ma'qullangan hamda Prezidentimiz tomonidan imzolangan "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonunning maqsadi xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta'minlash, sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Bundan tashqari, u ko'plab masalalarga oydinlik kiritish, faoliyatda tegishli normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda faol iste'molda bo'lgan gender so'zining tushunilishi va qo'llanish holatlaridagi noto'g'ri talqin va tasavvurlar mavjudligini aytish joiz. Xususan, genderni ayollar mavzusi yoki ularning ustunligiga oid tushuncha deb qarash kuzatiladi. Albatta, bu to'g'ri emas. Gender erkaklar va ayollarning jamiyatdagi mavqeini belgilaydigan ijtimoiy-madaniy konstrukt, ijtimoiy rollarning jinsga bog'liq jihatlari to'plami, jamiyat tomonidan erkak yoki ayoldan kutilgan xulq-atvor modellaridir. Gender tushunchasi erkaklar va ayollarning ijtimoiy hayotdagi rollari, munosabatlarning xususiyatlari, jamiyatda qabul qilingan normalarni tavsiflash uchun ishlatiladi. Gender madaniyatlar bo'yicha farq qiladi va vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin. Gender jinsning sotsiomadaniy

konstruksiyasi hisoblanadi. Gender erkaklar va ayollarning ijtimoiylashuv jarayonida orttirilgan, jamiyat tomonidan modellashirilgan va ijtimoiy institutlar tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan tafakkur, xulq-atvor xususiyatlari, turmush tarzi meyorlari va qadriyatlar tizimidir. Gender, birinchi navbatda, ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy kontekst bilan belgilanadi hamda jinsga bog'liq holda ayol va erkak haqida tasavvurlarni o'zida mujassam etadi. Yunon faylasufi, matematik Pifagor o'zining ilmiy qarashlarida ayol va erkakning teng qilib yaratilgani haqida bahs yuritadi.

Bunday g'oyalar Suqrot ta'limotida ham uchraydi. Suqrot shaxs erkinligi va ozodligi, inson va fuqarolar huquqi haqidagi g'oyalari bilan yoshlar ongini zaharlashda ayblanib o'limga mahkum etilgan. Falsafaning otasi Platon ham o'z buyuk safdoshlari g'oyalariga sodiqligini namoyish etgan holda "Ideal davlat" asarida bu qarashlarni yoqlab chiqqan. Platon erkak va ayol tabiati o'rtasidagi farq nisbiy va faqat reproduktiv sohaga taalluqli degan xulosaga keladi. Ayol o'z xohishiga ko'ra kasblarni tanlashi mumkin: musiqa, falsafa yoki boshqa kasblar, shu jumladan harbiy ishlarni ham. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish davrida O'zbekiston xotin-qizlarining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy-madaniy hayotdagi ishtirokini kengaytirish bo'yicha tarixiy ahamiyatga molik o'zgarishlar amalga oshirildi.

Birinchidan, ayollar ijtimoiy-iqtisodiy faolligini ta'minlashning huquqiy normativ bazasi shakllantirildi;

Ikkinchidan, ayollarning iqtisodiy va ma'naviy-madaniy hayotdagi ishtirokini ta'minlaydigan ijtimoiy tizim tashkil qilindi;

Uchinchidan, jamiyatda ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotda faol ishtirok qilishi uchun demokratik qadriyatlarni qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy va ma'naviy muhit shakllantirildi. Ushbu o'zgarishlarning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini ochib berish, ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini yanada oshirish yo'llarini aniqlash muhim masaladir.

Ta'kidlash joizki, mamlakatda ayollar tadbirkorligini, ijtimoiy-iqtisodiy faolligini yuksaltirishga oid bir qator tadbirlarni amalga oshirayotgan siyosiy partiyalar bo'lsada, ularning ko'lamini, salmog'i va ayollarning siyosiy madaniyatini yuksaltirishga ta'siri hali davr talablari darajasida emas. Bugungi kunda respublikamizda tadbirkorlik faoliyatiga oid yetarli huquqiy baza yaratildi. Lekin shunga qaramasdan, amaliyotda yuzaga kelayotgan muammolar hamda yangi ijtimoiy munosabatlarning qaror topishi ularga yangicha yondashuv va huquqiy jihatdan tartibga solish mexanizmlarini kuchaytirishni talab etmoqda. Bu borada, albatta, Prezidentimiz tomonidan keltirib o'tilgan takliflarni chuqur o'rganish muhim ahamiyatga ega. Hukumatimiz tomonidan tadbirkorlik va xususiy biznesni rivojlantirish, mustahkamlashga, shuningdek ularni huquqiy jihatdan har tomonlama qo'llab quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Hozirgi kunda dunyoning 16 mamlakatida O'zbekistonning biznes elchilari tayinlangan. Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik faoliyatiga doir milliy qonunchilik o'tgan asrning 90-yillaridan boshlab rivojlantirilib kelinmoqda. Mustaqillik yillarida aynan kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, dehqon va fermer xo'jaliklari faoliyatini rivojlantirishga ko'maklashish, tadbirkorlik faoliyati sub'ektlarini qo'llab-quvvatlash kabi maqsadlar asosiy ustuvor vazifalar sifatida belgilab kelindi.

Tarixiy taraqqiyotga nazar solsak, yurtimiz tarixida tadbirkorlik qadim zamonlardan buyon alohida o'rin egallab kegan. Jumladan, O'rta Osiyo ayollarining qadimgi tarixiy davrlardagi ijtimoiy mavqei va ularning hayot tarzi haqidagi ba'zi bir ma'lumotlar qadimgi yunon tarixchisi Gerodotning "Tarix", Strabonning "Geografiya", Abu Rayhon Beruniyning "O'tmish xalqlardan qolgan yodgorliklar", Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'otut turk" asarlarida uchratish mumkin. Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash borasida mamlakatimizda tizimli tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi huzurida kichik biznes va

tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida Prezident qarori 13.08.2019 yilda **[4]** qabul qilindi.

Ta'kidlash joizki, ma'lum bir davlatda ayollar tadbirkorligi muhitini aniqlovchi bir qator xalqaro standartlar mavjud bo'lib, uning rivojlanish darajasi "Ayollar tadbirkorligi Global indeksi" deb nomlanadigan davlatlar reytingini belgilab beruvchi xalqaro hujjat bilan aniqlanadi. "Ayollar tadbirkorligi Global indeksi" butun dunyoda ayollar tadbirkorligi rivoji istiqbollarini o'lchab beradi. Ayollar tadbirkorligi rivoji sifatini esa, 3 ta asosiy omil:

- tadbirkorlik muhiti;
- tadbirkorlik ekotizimi;
- ayollarning tadbirkorlik bilan shug'ullanish istaklari belgilab beradi.

Ushbu hujjatni tayyorlashda bir qator omillar hisobga olinadi. Ayollarning biznes sohasida yaratilgan ta'lim tizimi va resurslaridan, davlat organlari va tijorat banklari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar infratizimidan foydalanish imkoniyatlari, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha statistik ma'lumotlarni yig'ish va taqdim etish masalalari kabi omillar shular jumlasidandir. Tadbirkorlikni, hususan, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish, bevosita shu sohadagi qonunchilik asoslarini ham takomillashtirib borishni talab etadi. O'zbekistoning "Ayollar tadbirkorligi global Indeksi"ga a'zo davlatlar qatoriga kirishi mamlakatda ayollar tadbirkorligi rivoji va istiqbollarini dunyo rivojlangan mamlakatlari standartlarida o'lchash imkoniyatini beradi.

Ta'kidlash joizki, so'nggi yillarda Gender tenglik masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, sohaga oid 25 ta qonun hujjati qabul qilindi. Hozirgi kunda xotin-qizlarimizning jamiyatdagi rolini oshirishga, ularni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilayotgani natijasida ijtimoiy munosabatlarda ham, qonunchilikda ham juda katta o'zgarishlar ro'y bermoqda.

Jumladan, 02.09.2019 yilda "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni **[5]** qabul qilindi. Qonun bilan ilk bor milliy qonunchiligimizda "gender"

tushunchasiga ta'rif berilib, davlat xizmati, saylov jarayonlari, ijtimoiy-iqtisodiy, ta'lim, ilm-fan, madaniyat hamda sog'liqni saqlash sohalarida xotin-qizlar va erkaklar uchun davlat tomonidan teng huquq va imkoniyatlar yaratilishi kafolatlandi. Gender tenglikni ta'minlash masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, parlament yuqori palatasida Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasining Gender tenglikni ta'minlash masalalari bo'yicha komissiyasi, Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash masalalari bo'yicha Maslahat-kengashlari tashkil etildi.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash joyizki, siyosiy partiyalardagi xotin-qizlar ulushi 44 foizga, oliy ta'lim sohasida 40 foizga, tadbirkorlikda 35 foizga yetdi. Joriy yilning may oyida Oliy Majlis Senati tomonidan 2030 yilga qadar gender tenglikka erishish strategiyasini qabul qildi. Mazkur strategiyada boshqa ustuvor yo'nalishlar singari ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash masalasi ham o'rin egalladi.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, "Hayotimizning fayzu farishtasi bo'lgan munis onalarimiz, mehribon opa-singillarimizga munosib mehnat va turmush sharoitini yaratib berish, ularni rozi qilish – barcha darajadagi rahbarlarning nafaqat xizmat vazifasi, balki, eng avvalo, insoniy burchidir".

Foydalanilgan manbalar va adabiyotlar:

1. Алексис де Токвиль. Демократия в Америке: Пер. с франц. // - М.: Весь мир, 2000.
2. Бурдые П. Мужское господство // Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики / - М.: Институт экспериментальной социологии; - СПб.: Алтея, 2005. – С. 286-365. 185-187 стр.
3. Гуревич Д., Рапсат-Шарлье М. -Т. Повседневная жизнь женщин в Древнем Риме. – М.: 2006. 239-240 стр.
4. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi huzurida kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida Prezident qarori (13.08.2019)

5. “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni (02.09.2019)
6. “Xotin-qizlarning mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (07.03.2019)
6. Bahodirjon Sodikjonovich Ganiyev (2019). Innovative (entrepreneurial) activity of women at a new stage of development of our society. // Scientific Bulletin of Namangan State University, 12(1). - P. 122-129.
7. Bahodirjon Sodikjonovich Ganiyev (2020). Social and philosophical aspects of family entrepreneurship development. ACADEMICIA, 12(03), - P. 1228- 1234.
8. Ganieva Malika Sodykjanovna “Cocio-philosophical aspects of the study of the issue of gender and entrepreneurial woman in a new society” // *Asian journal of Multidimensional Reserch*: 2021. Vol. 12: Iss. 10, - P. 441-445.
9. Ganieva Malika Sodykjanovna “In the society of woman-girls innovation cocio-philosophical essence of entrepreneurial” // *Scientific progress*: 2021.Vol. 8: Iss. 2, - P. 947-951.
10. Zhabborova, O. I., & Kenjaeva, H. P. (2018). Bases of gender equality of rights in Uzbekistan. *Международный журнал гуманитарных и естественных наук*, (5-2).
11. Кенжаева, Х. П., Тожиев, Ф. И., & Жураев, Б. Н. (2014). РОЛЬ ЖЕНЩИН В СОЗДАНИИ И РАЗВИТИИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ. In *Инновации в технологиях и образовании* (pp. 119-123).
12. Kenjayeva, X. P. (2021). FUQAROLIK MADANIYATI MEZONLARI SHARQ FALSAFASI TALQINIDA. *Academic research in educational sciences*, 2(3).
13. Kenjayeva, X. P. (2021). Ayollar ijtimoiy faolligini oshirishda fuqarolik institutlarining o‘rni. *Scientific progress*, 1(6), 957-961.

14. Kenjayeva, X. (2021). Milliy ma'naviy merosimizda ta'lim-tarbiya masalalari. *Общество и инновации*, 2(6/S), 18-24.

15. Axmedova, D. (2021). JAMIYAT IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTIDA AYOLLAR IJTIMOIIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILLARI .// *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural, and social sciences*. Vol.-1, Iss.-7, 171-177.

ЎЗБЕКИСТОНДА МОКИ САВДОГАРЧИЛИКНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА АҲАМИЯТИ (1991-2020 ЙИЛЛАР)

Охунжонова Ш.Ю.

ФарДУ, Ўзбекистон тарихи кафедраси ўқитувчиси
oxunjonova1191@mail.ru

Тоиржонова Р.Ш

ФарДУ, Ўзбекистон тарихи кафедраси ўқитувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада рус тилидаги “челнок” ва ўзбек тилидаги “моки” тушунчалари, жамият ҳаётида савдогарлик фаолияти билан шугулланувчиларнинг тутган ўрнига аҳамият қаратилган. Тижорат фаолияти бозорни моллар билан тўлдиришига, аҳоли талабини қондиришига хизмат қилганлиги кўрсатилган. Савдогарларнинг ижтимоий ҳолати, турлари, фаолияти, савдогарларнинг жинси ва ёш таркиби ҳақида маълумот берилган. Шунингдек тадқиқотда кейинги йиллардаги моки савдо фаолиятига киритилган ўзгариш ва янгиликлар ёритилган.

Калит сўз ва иборалар: моки савдо, челнок, тижорат, бизнес, савдо, халқаро савдо, бозор, иқтисод, тадбиркорлик.

Аннотация. В данной статье раскрываются понятия «челнок» на русском языке и «моки» на узбекском языке, роль занимающихся челночной торговлей лиц в обществе, а также значение их коммерческой деятельности для насыщения рынка необходимыми товарами и удовлетворения потребностей населения. В статье даны сведения о социальном статусе, полу, возрасту и категории челноков, а также о странах, в которых они осуществляли свою торговую деятельность. Кроме того, в исследовании отображены ряд нововведений и изменений, используемые в последние годы при осуществлении челночным бизнесом.

Ключевые слова и фразы: челночная торговля, челнок, предпринимательство, бизнес, рынок, экономика.

Annotation. This article describes the concepts of "Shuttle "in Russian and" Moki" in Uzbek, the role of persons engaged in Shuttle trade in society, as well as the importance of their commercial activities for raising the market with necessary goods and meeting the needs of the population. The article provides information about the social status, gender, age and category of shuttles, as well as about the countries in which they carried out their trade activities. In addition, the study shows a number of innovations and changes used in recent years in the implementation of the Shuttle business.